

ارتقای فضای گردشگری محدوده جنوبی شهر بیرجند (بند دره) با استفاده از روش اولویت سنجی AHP و پیشنهاد طراحی با رویکرد اکوتوریسم*

شیمایزدان مهر^۱، دکتر حسنعلی لقای^۲، مهندس حسین موسوی فاطمی^۳

چکیده

شهر به عنوان یک پدیده فرهنگی، مفهومی بسیار فراتر از در هم فشردن ساختمان ها، خیابان ها و انسان ها دربر دارد. شهر در فرهنگ ایرانی مفهوم جامع متشکل از ابعاد مختلف فرهنگی، اجتماعی، تاریخی، طبیعی و اکولوژیکی می باشد و منظر شهری ناحیه ای است که توسط مردم درک می شود.

در این تحقیق شهر بیرجند به عنوان استان خراسان جنوبی و شهری که در حال توسعه و رشد است، مورد بررسی قرار می گیرد. شهر بیرجند همانند بیشتر شهرهای کشور با روند رو به رشد جمعیت شهر و رشد نسبی صنعت دچار تحدياتها و آسیب های گوناگون است. شهر بیرجند در سالهای اخیر با توجه به افزایش روند مهاجرت ها از اطراف و توسعه نسبی صنعت دچار معضلات شهری امروزی شده است و لزوم برنامه ریزی در جهت پر کردن اوقات فراغت شهروندان و پیوند آنها با محیط طبیعی به صورت روز افزون مطرح شده است.

در مطالعه ی حاضر با توجه به مفهوم توسعه ی پایدار شهری و رشد صنعت اکوتوریسم، محدوده ی جنوبی شهر بیرجند که در امتداد یکی از محورهای اصلی شمالی _ جنوبی شهر واقع شده است، مورد بررسی قرار می گیرد. در ادامه از نظرات و اولویت سنجی نیازهای مردم و گردشگران و متخصصین از روش AHP استفاده شده است و با به دست آوردن معیارهای مورد نیاز با استفاده از مدل اکولوژیکی معرفی شده توسط دکتر مخدوم و تجزیه و تحلیل لایه های اکولوژیکی طبیعی و روی هم گذاری آن به درک و ساختار منطقه ی گردشگری رسیده ایم. در نهایت تحلیل این لایه ها به ارائه ی راهکارهای طراحی و ارتقای فضای گردشگری منطقه در راستای توسعه ی اکوتوریسم می انجامد.

کلید واژه ها: طراحی پایدار، اکوتوریسم، توسعه پایدار شهری، گردشگری پایدار، شهر اکولوژیک

*برگرفته از پایان نامه " احیا محور اکولوژیک شهر بیرجند از شمال تا جنوب و طراحی محدوده جنوبی با رویکرد اکوتوریسم"
۱ کارشناسی ارشد طراحی محیط زیست، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات (نویسنده مسئول Yazdanmehr_sh@yahoo.com)
۲ دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه تهران
۳ مربی دانشکده محیط زیست، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

مقدمه

محیط زیست متشکل از محیط های طبیعی و محیط های انسان ساخت است و محیط های طبیعی همواره بستر فعالیت های انسانی را فراهم آورده است. از این رو فعالیت های انسانی بر محیط طبیعی تاثیر گذاشته و از آن نیز تاثیر پذیرفته است. بنابراین ایجاد هرگونه تغییری در محیط طبیعی به طور مستقیم یا غیر مستقیم بر محیط های انسانی تاثیر می گذارد (Jongman and pungetti, 2004). بستر طبیعی همواره شکل دهنده کانون های تمدنی با ارزش والای فرهنگی است. هرگونه اختلال در این بستر باعث به خطر افتادن ماهیت آن می شود و در شکل گسترده تر باعث برهم زدن روابط بین سیمای طبیعی و فرهنگی هر سرزمین و ارزش های نهفته در آن می شود. انسان برخاسته از طبیعت فقط در منظر طبیعی که تجلی روشنی از فرهنگ و احساسات لطیف انسانی است، روح خسته ی خود را به آرامش فرا میخواند و هویت گمشده ی خود را جست و جو می کند. یکی از ویژگی های انسان لذت بردن از جاذبه های طبیعی است، جاذبه های طبیعی ویژگی هایی است که انسان با چشم قادر به مشاهده و با حواس خود قادر به درک آن است. عواملی هم چون توپوگرافی، وضعیت منابع آب، پوشش گیاهی، حیات وحش،... در کیفیت و زیبایی مناظر طبیعی بسیار اهمیت دارند (Johnson and Hill, 2002). از دیدگاه طراحی محیط زیست هرگاه فضاهای سبز شهری که بخش زنده ی شهر را تشکیل می دهند، توسعه یا احیا و به درستی درک شوند، بین بخش جاندار و بی جان کالبدی نوعی تعادل برقرار می شود. امروز بیش از هر زمان

دیگر در شهرهای کشورمان با هجوم و آشفتگی در جنبه های گوناگون منظر شهری از کالبد ساختمان ها تا فعالیت ها و رفتارهای انسانی در محیط شهر مواجه هستیم. شهرهای امروزی شاید بیش از هر زمان دیگر، دچار بی سامانی در زمینه وجوه گوناگون مولفه های محیطی، فرهنگی، تاریخی، اجتماعی و اکولوژیکی هستند. شهر امروز به طور عام، دیگر برخاسته از مختصات طبیعی خود نیست. در دیدگاه اکولوژیک نیز تعاریف مختلفی برای منظر وجود دارد، به عنوان مثال ناوه (۱۸۹۱) می گوید: منظر درباره کلیات خود، از جمله ماهیت فیزیکی، اکولوژیکی و ژئوگرافیکی بحث می کند و تمامی الگوهای طبیعی و انسانی و فرآیندها را دربر می گیرد (اسپیرن، ۱۳۹۱).

اهمیت منظر شهری از آن روست که کلیت شهر را به مثابه یک متن آشکار می سازد و امکان قرائت و خوانش این متن را فراهم می آورد. تنها در آینه منظر شهری است که ابعاد ناملموس حیات مدنی همچون فقر و غنا سلطه ی نهادها و ارزش های معین، سلاطین و زیباشناختی خرده فرهنگ ها، عمق تاریخی شهر، میزان ایمنی و امنیت جامعه، چگونگی احترام جامعه به قراردادهای اجتماعی و غیره از طریق نظامی از نشانه ها امکان تجلی و بروز خارجی می یابد و ارزیابی مثبت و منفی را میسر می سازد (گلنگار، ۱۳۸۱).

در این تحقیق، منطقه مورد مطالعه شهر بیرجند مرکز استان خراسان جنوبی در نظر گرفته شده است. چرا که این شهر با وجود تمدن کهن و باستانی و دارا بودن عناصر تاریخی متعدد و شاخص و فرهنگ غنی شرقی و ایرانی، متمایز است. شهر بیرجند همانند بیشتر شهرهای